

**Aynur
Turan**

Tarixən ölkələr və xalqlar üçün ağır olan dövərdə çıxış yolunu tapmaq missiyası ziyalılarının üzərinə düşüb. Bizim xalqın ziyalıları da daim bəşər övladının həmin təcrübəsini zənginləşdirə biləcək konkret addımlar atıblar. Hər bir millətin mövcudluğu və mənəvi inkişafı onun ziyalılarının nisbətindən asılıdır. Ziyalı mənsub olduğu millətin simasını müəyyənləşdirən şəxsiyyətdir. Tarix göstərir ki, millətin çətin anlarında onun mükəmməl milli təəssübkeşlik duyğularına malik ziyalıları millətə düzgün yol göstərərək onun bu çətinlikdən xilas olmasında böyük rol oynayırlar.

Xalqın içərisindən çıxıb ona xidmət göstərmək istəyən ziyalı üçün fəaliyyət dairəsi məhdud olmur. Əksər halda isə ziyalılar yaratdıqları zəngin mənəvi sərəvətlə öz millətlərinin tarix səhnəsindən çıxarılmasının qarşısını alırlar.

Onların bizim üçün qoyub getdikləri mənəvi irs keyfiyyətcə o qədər yüksəkdir ki, bu irsi təkcə mənəvi sahə ilə məhdudlaşdırmaq olmaz. Onların yaradıcılığı həm də xalqımızın varlığını və dövlətçiliyinin atributları səviyyəsindədir.

O xalq, o millət xoşbəxtlikdir ki, onun həqiqi ziyalıları var, onun taleyi ilə maraqlanan, gələcəyini düşünən, onun tərəqqisi, inkişafı, yüksəlişi yolunda canını fəda etməyə hazır olan yetirmələri vardır.

İdeyalılıq, əqidəlilik isə ziyalılığın mühüm atributudur. Əqidə, ideya yoxdursa, deməli, ziyalılıq da yoxdur.

Azərbaycanda ziyalıların formalaşması dərin tarixi köklərə malikdir. Qədim və orta əsrlərdə Azərbaycanda fəaliyyət göstərən Zərdüş, alban və müsəlman məktəbləri sonralar xalqımızın mənəviyyət pasportuna çevrilən görkəmli şəxsiyyətlər – şairlər, sərkərdələr, rəssamlar, heykəltaraşlar, maarifpərvərlər yetişdirdi.

Azərbaycan ziyalıları zaman-zaman öz yaradıcılıqlarında azərbaycançılıq ideyasına müraciət ediblər. Bu sahədə mərhum ədibimiz Yusif Vəzir Çəmənəminlini xüsusi ilə qeyd etmək vacibdir. Öz ideali uğrunda mübarizə aparan ziyalıları ordusu içərisində Yusif Vəzir Çəmənəminlini istiqlal yazarları Məhəmməd Hadi, Əhməd Cavad, Məhəmməd Biriya kimi tarixi önəm kəsb edib. Yusif Vəzir Çəmənəminlinin milli idealında azərbaycançılıq – Azərbaycanın taleyi və ideyaları ilə möhkəm bağlıdır. Sənətkarın poeziyasında Vətənin, xalqın ümumiləşmiş obrazı zəngin mənbələrlə, qaynalqlarla müşayiət olunub. Yusif Vəzir Çəmənəminlini azadlıq ideali ilə poeziyasına bəşəri məzmun gətirib. O, Azərbaycan ədəbiyyatının görkəmli nümayəndəsi, ədəbiyyatşünas, alim, pedaqoq, ictimai-siyasi xadim, folklor tədqiqatçısı, milli demokratik hərəkatın mücahidi, Azərbaycan ədəbiyyatında görkəmli ədəbi simadır.

Ədəbiyyatımızda özünəməxsus yeri olan hekayə ustası, dramaturq, bir sözlə Azərbaycan ədəbiyyatının öndər yazıçılarından biri olan Yusif Vəzir Çəmənəminlinin bu il 135 illik yubileyi olur.

Yusif Vəzir Çəmənəminli 1887-ci il sentyabr ayının 12-də Azərbaycanın Şuşa şəhərində anadan olmuşdur. Yusif Vəzirin atası Məşədi Mirbaba Mirabdulla oğlu Vəzirov Şuşa bəylərindən biri idi. Onun bəyliyi 1873-cü il aprel ayının 13-də Şuşa qəza idarəsi tərəfindən təsdiq edilmiş və ona bu

Eyni zamanda xanəndələrə müğamatdan dərs deyərmiş. Məşədi Mirbaba gənc yaşında vətəndə qonaqlıqlarda xanəndə-sazəndələrə, yeyib-içməyə xərcləyib, kasıb düşdükdən sonra Ağdamda attar (dərman və ədviyyat satan) dükkanı açır və orada nüsxəbəndlik (qədim tibb kitabları əsasında dərman düzəldən həkim) edir.

Yusif Vəzir ilk əvvəl Şuşada "Kar Xəlifə" ləqəbi ilə tanınan Molla Mehdiyin məktəbində oxuyur. Molla Mehdiyin yanında təhsilin səmərəsiz olduğunu hiss edən Məşədi Mirbaba oğlu Yusif Ağdama aparır və onun təhsili

nı məktəbdə yaxşı tələbə olması ilə çalşırdı. Lakin Əbülhəsən istədiyi kimi ona müvəffəq ola bilmirdi. Çünki Yusifin riyaziyyata o qədər də marağı yox idi. Yusif oxuduğu kitablarda hər şeydən çox rəssamların və heykəltaraşların tərcümeyi-halına diqqət yetirirdi.

Yusif Vəzir hələ kiçik yaşlarında rəsm əsərləri çəkməklə məşğul olurdu. Əvvəlcə təbiət mənzərələri, sonralar isə ictimai-siyasi motivli karikaturalar çəkməyə başlamışdı. Yusifin tələbəlik illərinin sevinci uzun sürmür. Gözlənilmədən onun böyük qardaşı Əbülhəsən xəstələnir və

tələməsinə səbəb olur.

Yusif Vəzirin atası 1906-cı il fevral ayının 20-də vəfat edir. Onun vəfatından sonra ailə, həyat təcrübəsi olmayan 19 yaşlı Yusifin himayəsində qalır. Atasının vəfatından sonra Yusif ilk əvvəl Ağdamdakı attar dükanının şeylərini və dükanın özünü satmaq üçün mart ayının birində Ağdama gedir. Bir neçə gün orada qaldıqdan sonra xəstələnib Muradbəylidə yaşayan Telli bibisi ilə gedir. İki ay yatacaq xəstəliyindən yatıb, ağır böhranlar keçirir. Sonra Yusifin bibisi onun sağalacağına olan ümidini itirib Şuşaya göndərir. Xəstəlikdən zə-

Ədəbiyyatımızda Yusif Vəzir Çəmənəminli Qələmi

1904-cü ildə vəfat edir. Yusif Vəzirin 21 yaşlı qardaşı Əbülhəsən vaxtsız ölümü onu hədsiz dərəcədə sarsıdır. Baş verən bədbəxt hadisə ataları Məşədi Mirbabanın və anaları Seyid Əziz xanımın tez-tez xəstələnmələrinə səbəb olur. Bu hadisə dünyada haqq və ədalət olmasına inanan Yusifdə də ümitsizlik doğurur və onun uzun müddət dərsləri ilə məşğul ola bilməməsinə səbəb olur.

Bir müddət keçəndən sonra qardaşı Əbülhəsən yaradığı zəngin kitabxana Yusifə verilir. Yusif Vəzir kitabxanadakı rus və ecnəbi klassiklərin kitabları ilə yaxından tanış olandan sonra onda rəsm ilə bərabər ədəbiyyata da böyük maraq oyanır. Yusif Vəzir Şuşa realni məktəbində təhsilini rus dilində aldığı üçün 1904-cü ildə həyatından şikayət tərzində yazılmış "Jaloba" adlı ilk şeirini rusca yazmışdı. Yusif Vəzir rusca yazdığı bir neçə şeirini Şuşa realni məktəbindəki rus dili müəllimi Klemiyə göstərir. Müəllim şeirləri gözədən keçirib ona Çexovu oxumağı məsləhət görür. Çexovun şirin və duzlu hekayələri Yusif Vəzirin çox xoşuna gəlir.

if düşmüş Yusifin üç ay yataqdan qalxa bilməməsi ailəni böyük çətinliklər qarşısına qoyur. Ailə köməkətsiz qalır. Yusifin anası Seyid Əziz xanım gecə-gündüz rahatlıq bilmədən onun həyatını xilas etmək üçün əlindən gələni edir. Ailənin ağır vəziyyətində Yusif hələ uşaq ikən Cənubi Azərbaycanın Çəmənəmin adlı kəndində (bu kənd günümüzdə də mövcuddur və hazırda İranın Şərqi Azərbaycan ostanının Heris şəhristanının Xacə bəxşinin Məvazixan-i Şimali dehistanında yerləşir) aclıq nəticəsində oradan qaçıb, Şuşaya pənah gətirib, Yusifgilin həyətlərində sığınacaq tapmış Həsən xan, Nifti və Fərəç qardaşlarından başqa heç bir qohumları onlara kömək etmir. Yusifin atası Məşədi Mirbabayev yurdları olmayan bu qardaşlara öz həyatında sığınacaq verib himayəsinə almışdı.

Yusif sağaldıqdan sonra atasına deyir ki, əgər mən gələcəkdə adli-sanlı adam olsam, mütləq Cənubi Azərbaycandan gəlmiş sədaqətli qonşularımızın kəndlərinin adını özümə təxəllüs qəbul edəcəyəm. Yusif Vəzirin "Çəmənəminli" təxəllüsünü qəbul etməsi onun həmin ailəyə bəslə-

Yusif Vəzir hələ kiçik yaşlarında rəsm əsərləri çəkməklə məşğul olurdu. Əvvəlcə təbiət mənzərələri, sonralar isə ictimai-siyasi motivli karikaturalar çəkməyə başlamışdı. Yusifin tələbəlik illərinin sevinci uzun sürmür. Gözlənilmədən onun böyük qardaşı Əbülhəsən xəstələnir və 1904-cü ildə vəfat edir. Yusif Vəzirin 21 yaşlı qardaşı Əbülhəsən vaxtsız ölümü onu hədsiz dərəcədə sarsıdır. Baş verən bədbəxt hadisə ataları Məşədi Mirbabanın və anaları Seyid Əziz xanımın tez-tez xəstələnmələrinə səbəb olur. Bu hadisə dünyada haqq və ədalət olmasına inanan Yusifdə də ümitsizlik doğurur və onun uzun müddət dərsləri ilə məşğul ola bilməməsinə səbəb olur.

ilə özü məşğul olur. Ona türk və fars dillərini öyrədir. Yusifin atası onun rusca öyrənməsini də istəyirdi. Ağdamda rus məktəbi olmadığı üçün Yusif Muradbəylidəki rus məktəbinə getməli olur. Yusif bir il bu məktəbdə oxuyandan sonra hazırlaşmış realni məktəbinə girmək üçün 1896-cı ildə Şuşaya qayıdır və imtahan verib Şuşa realni məktəbinə daxil olur. O zaman Şuşa realni məktəbə tədris və təchizat etibarilə Qafqaz orta məktəbləri sırasında birincilərdən sayılırdı.

Şuşa realni məktəbinin yuxarı kurs tələbəsi, Yusifin böyük qardaşı Əbülhəsən nümunəvi tələbə olduğu üçün Yusifin də real-

Yusif realni məktəbdə oxuyan zaman əmisi oğlu və dostu Mirhəsən Vəzirova birlikdə rus dilində "Fokusnik" adlı, əl ilə yazılmış yumoristik və karikaturalı aylıq jurnal çıxarırdılar. Bu jurnalda verilən yazılar həcmcə kiçik olsa da, məzmunca diqqəti cəlb edirdi. 1905-ci ilin yayında erməni daşnaqlarının təbliğatı nəticəsində Şuşada milli qırğın başlayır. Polis və hökumət əsgərləri bu düşmənciliyə qarşı laqəyd münasibət bəslədikləri üçün iki xalq biri-birini qırır, evlərini yandırır, xaraba qoyurdular. Şuşanın təhlükəli vəziyyətindən doğan əsəbilik Yusif Vəzirin atası Məşədi Mirbabanın tez-tez xəstə-

diyi hörmət və məhəbbətdən irəli gəlir. Şuşada yaranan erməni-müsəlman toqquşmaları nəticəsində azərbaycanlı tələbələr məktəblərini tərk etmək məcburiyyətində qalırlar. Yusif Vəzir də təhsilini davam etdirmək üçün Bakıya gedib realni məktəbin altıncı sinfinə daxil olur. O, böyük sayla oxumaqla bərabər ictimai işlərlə də məşğul olur. Yusif Vəzir xalqın məişətini, onun adət və ənənələrini, həyat tərzini bilərək 1907-ci ildə "Şahqulunun xeyir işi" adlı hekayəsini yazır. Bu hekayə ilk dəfə 1911-ci ildə "Səda" qəzetində çap olunur.

(ardı gələnlə sayımızda)